

Muistelmia Karjalan keväästä 1944 ja toisesta evakkotiestä, joka alkoi kesäkuun 17. päivänä - jatkuu edelleen.

Saima Kalenius, heinäkuun sateisena päivänä 2004

Aimo Kalenius, kursivilla

Silloinkin kevät saapui tuoksuineen, lauluineen ja muuttolintuineen. Luonto pukeutui parhaimpiinsa yrittäen virittää ihmisten mieliä, joita painoi epävarmuus ja outo aavistelu. Herkin korvin kuunneltiin

sodan ääniä. Ihmisten välinen keskustelu oli kuin olisi vedetty sordino päälle. Kun kohdattiin lähinaapureiden kanssa, toistui keskusteluissa usein kannattaako enää tehdä sitä tai tätä. Toimittaako istuttaa tai kylvää.

Lähtemättömästi on jäänyt mieleen kuva siitä, kun äitimme Katri, joka oli Joenmäen rinteitä kymmeniä vuosia kuokkinut, tuli nyt istuttamasta kaalin taimia, huokaisten sanoi: "istuti kaali-taimii, kuka heist sit kaalii keittänöö".

Äitienpäiväkuva 1944 kylän aholla.

Sodan äänet kovenivat. Alkoi tuntua yhä varmemmalta, että lähtö on taas edessä. Silloin olisi halunnut hyvästellä jokaista puuta ja kukkaa, kiveä ja polkua. Näissä tunnelmissa Toistalon Esterin kanssa päätimme lähteä käymään venerannassamme ja onkikalliolla. Telläsimme veneen vesille. Soudimme pois kaislikosta välkkyvän veden pinnalle. Pelästyimme! Yläpuolellamme kuului kova lentokoneiden jyri-nä. Kuulimme jotain polskahtelevan veteen. Kahuissamme hyppäsimme järveen. Emme pystyneet pitkälti uimaan, kun vaatteet painoivat. Koneet etääntyivät. Vedimme itsemme veneeseen ja kiireesti rantaan. Märissä vaatteissamme juoksimme kotiin kolmen kilometrin verran. Se oli unohtumaton uimareissu kotijärvessä. Sotilailta kuulimme, että lähialueelle, Rapaniemeen, oli pudotettu vihollisen pommikone, jossa oli kolme ruumista.

Muistan katsoneeni toisen tuvan ikkunasta, kun etelästä lensi suuria pommikonelaivueita kohti sisäsuomea. Ikkunat helisivät ja taivas oli mustana koneista. Iltahämärissä samasta ikkunasta kurkkiesani, näin tykkitulen aiheuttamia

välähdyksiä kaukaisella taivaanrannalla, jossa vihollinen vyöryi ylivoimaisella voimalla kohti Äyräpäättä ja Viipuria. Pelkoa ja hämmennystä lisäsi vielä tykkien kaukainen kumu. Desantteja pelättiin ja niistä puhuttiin. Kuulin myös puhuttavan maahan syöksyneestä koneesta, jota meillä asuva toisella kymmenellä oleva Lindbergin Oivakin kävi katsomassa. Minulta oli tiettenkin pääsy kielletty, olinhan vasta 6-vuotias.

Äiti : "Sillo kesäsova aikan venäläiset konneet käivät pommittamas Suome puolel ja kerraki, ko mie makasi tei poikii kans siin pienes kammaris ja Limberi Elina lapsii kans siel toises tuvas, ni tul hälytys ja sotilaat juoksiit sin Parra pettäikköö karkuu. Mie aattelin, jot mihi mie täs yöl lähe kahe lapse kans. Maatti siin kammaris ja eikä siin mittää, ohiha ne lensiit. Kyl sielt rintamalt kuulu välil nii kauhia tyki jytinä ja pauke ja yöl leimus taivaaranta punasennaa".

Monien jännittävien päivien ja valvottujen öiden jälkeen ilmoitettiin: tänään on Humalaisten kylästä koottava lapset ja vanhukset tien viereen, Ruismäen ja Henttisen talon välille, josta heidät kuljetetaan turvallisimmille seuduille. Siihen joukkoon lähtivät Joenmäenmäeltä Katri- mummo kahden pojanpoikansa, Aimon ja Hannun kanssa vähäiset eväsnyytit käsissään.

Ennen lähtöä poikkesimme 5-vuotiaan Hannu-veljeni kanssa riihen edustalle ropsikuorikasalle, jonka rakosiin västäräkki oli kevään kuluessa tehnyt pesän. Olimme seuranneet poikueen edistymistä pitkin kevättä ja halusimme käydä vielä hyvästelemässä. Lainaan runoilijamme Anna Puukan runosta, Poika, linnunpesä ja Karjala, säkeet : " Luonto hoitaa poikaset, ei hätää ole heillä. Mut` laps` rukat, huokas mummo, - miss` on pesä meillä ?

Äiti : "Työ lähittä mummo kans sitä Parra-pello kuvetta sin Jussil ja sit sielt kautta sin tiel ja sin Juholaa".

Kokoonnuimme Ruismäen laitaan, Juholan taloa vastapäätä, metsikköön. Muistan, että aurinko paistoi, ihmisiä oli paljon ja hevoset hirnuivat. Eräs hevonen pillastui ja sitä jouduttiin väistelemään erään suurehkon kiven taakse. Juholan talon muistan silmissäni : vasemmalla pitkähäkö talo , julkisivu tielle ja oikealla navetan pääty, jossa ajoraput vintille.

Äiti : "Myö lähettii saman päivän, mut lähettii ajamaa niitä lehmii. Työ olitta viel sit siin Juholas. Työ läksittä juoksemaa, vitvomaa mei perästää, ko myö ajettii hevosii ja lehmii kans. Mie hatisteli teitä, jot olkaa työ vaa täs, jot pääsettä autol".

Odottelimme kuorma-autokuljetusta Myllypellon rautatieasemalle. Me olimme Hannun kanssa hyvilläämme, kun pääsemme autoon ja junaan. Lopulta auto tuli ja kaikilla oli kiire lavalle.

Veljeni Hannu onnistui aivan viimehetkellä kipuamaan lavalle, mutta me Katri-mummon kansa jäämme maahan. Hannu rupesi itkemään, kun mummo ei mahtunut. Itku oli niin sääliittävä sotilaiden mielestä, että mummo päätettiin vielä nostaa lavalle. Samalla minäkin sitten pääsin. Tähän autoon pääseminen pelasti meidät Elisenvaaran pommituksesta, jossa kuoli 70 ja haavoittui 72 räisäläistä. Meidän kylästä kuoli viisi henkilöä. Muistan, kun mekin jollakin asemalla jouduimme juoksemaan junasta (härkävaunusta) metsään, kun venäläisten pommikoneista saatiin hälytys. Koneiden hävittyä muualla. jatkoii juna kulkuaan. Senkin muistan, että matka kesti kauan.

17.kesäkuuta komennettiin kylästä viimeisetkin siviiliasukkaat tielle. Tähän joukkoon yhtyivät Joenmäeltä Tyyne, Eemelin emäntä ja Saima, sekä naapurimme Ester Kaasalainen- Karonen ja Ilmi Teperi. Mukaan otettiin lehmät molemmista taloista.

Pieni karja jäi navetoihin, sekä kotiahoille. Sotilaat avustivat meitä lähtemään. Virkeäliikkeinen Sirkka - hevonen valjastettiin suurten kärryjen eteen. Kärryille pakattiin evästä, vaatteita ja vähän astioita. Lehmät päästettiin irralleen ja ohjattiin kulkemaan perässä. Hevosta ohjastimme vuorotellen. Istuminen oli vähän lepoa jaloille. Tähän kulkueeseen yhtyivät keskikylältä Lempi Henttinen ja Hilda Puukka hevosineen ja lehmineen. Tällöin ryhmäämme kuului kolme hevosta kuormineen, 18 lehmää ja kuusi naista. Yritimme tehdä matkaa yhteisenä joukkona, sekaantumatta loputtomina tulviin evakojoukkoihin. Lehmätkin tottuivat tällä vaikealla tiellä turvautumaan tuttuihin ihmisiin eivätkä pahemmin karkailleet tutusta karjasta. Helpompi oli ottaa askelta tutussa joukossa.

Äiti kertoi evakkomatkastaan : " Sillo kesäl ol hyvä lehmii kans tulla, ko ol kesä ja lämmi. Lehmät söivät välil tiepuoles ja oltii talolois yötä. Ens mäntii sin Kontsaa ja sit pit männä Myllypello asemal, mut eihä ne päästäneet sin likkeekkää, vaa ohjasiit etteepäi ja päästii viimisel Kolkotaipalee asemal ja siint vast päästii junnaa. Kaks viikkoo kest, enneko päästii junnaa. No, sit ei tult veturii. Myö uoteltii veturii monta päivää ja lehmilt ja hevosilt alkoloppuu ruoka. No, sit löyty sotilaihe, valtioheinäpäälui ja myö naisii kans revittii niitä.Viikko sit viel oltii siin junas, enneko päästii sin Peräseinäjoel. Kyl oltii likasii. Ei meil olt kenkiikää, oltii paljai jaloi, varpaa välit lehmäpaskas. Jyväskyläskee käytti yhes ravintolas syömäskii niie paskasii jalkoi kans. Talolois, ko lypsettii, ni siel ol separaattori. Kerma

otettii mukkaa ja joppi jätettii talloo. Myö pantii kerma ämpärii ja laitettii ämpär aisakokkaa, ni se ol iltasel vois. Ne ol niiko kanamunnii. Myö pestii se voi ja suolattii. Sielt vaunust ihmist käivät asemil ostamas maitoo ja voita. Meil ol rahhaa ja voita. Meil ol monta killoo voita, ko tultii Peräseinäjoel".

Evakkotie ei maantieteellisessä mielessäkään ollut suorinta ja parhainta tietä. Usein parempikuntoisella tiellä oli kilpi: evakkotie. Tällä tietysti yritettiin hajottaa ruuhkia ja vältellä pommituksia. Meidän evakkotiemme suunta oli Räisälä, Kaukola, Rautjärvi, Sulkava, Rantasalmi. Kävelen taivaltaessamme, joka hetki toivoimme, että saisimme eläimet junaan, koska lopullinen pysäkkimme oli Etelä - Pohjanmaalla Peräseinäjoeki.

Kaukolassa. Vas. Lempi Henttinen, Saima Kalenius, Hilda Puukka, Tyne Kalenius, Esteri Karonen ja Ilmi Teperi.

Jalkapatikassakin matka joutui. Juhannusaattona saavuimme Sulkavan kunnan alueelle. Siellä vesistöisellä alueella jouduimme ylittämään vesistöjä losseilla, jotka liikkuivat kapuloilla vetäen. Kun pitkän odottelun jälkeen pääsimme lehminemme, kuorminemme yli salmien, tuli tiellemme toinen lossi. Siinä jouduimme odottamaan koko juhannusyön kivien koloista suojaa etsien. Oli kylmä yö.

Vaikeuksia oli, mutta saimme kuitenkin pelkäävät ja nälkäiset lehmämme yli salmen. Juhannusaamuna tulimme Sulkavan kirkkomäelle. Kirkonkellot soittivat kansaa kirkkoon! Meiltä evakoilta ei kukaan kysynyt: mistä tulette tai minne menette. Outoja oltiin, outoja tiet ja ihmiset. - Tiesimmekö itsekkään, mihin menemme. Mentiin vain karkuun takana raivoavaa sotaa.

Päivän matkan taas kuljettuamme, totesimme olevamme Rantasalmen kunnan liepeillä. Paikkojen nimistä saattoi nähdä, että ollaan seuduilla, jossa "Savon joukko tappeli". Siellä on taistelupaikkojen muistomerkkejä 1700 - luvulta. - On nimiä Parkunmäki, Kolkontaipale. Näillä seuduilla korviimme kiiri kaamea huhu. Junassa evakkomatkaajia kohtasi suuri onnettomuus: Elisenvaaran pommitus 20. kesäkuuta, jossa kuoli lähes sata räisäläistä. Huhu kertoi siinä kuolleen myöskin Kaleniuksen Katri ja kaksi pientä poikaa. Tämän jälkeen meidän oli vaikea jatkaa matkaa. Päätimme Tyynen, poikien äidin kanssa, että minä lähdän henkilöjunassa Peräseinäjoelle ottamaan selvää, ovatko pojat mummonsa kanssa päässeet perille entiseen evakkokotiimme, Aukusti Lammin taloon. Matka kesti ikuisuuden. Henkilöjunat olivat mahdottoman pitkiä ja tupaten täysiä. Ihmisiä roikkui rappusilla, käytävillä, hyllyillä, vieläpä vessassakin. Juna pysähtyi kaikilla seisakkeilla. Hidasta oli matkan teko, mutta vihdoinkin juna pysähtyi Sydänmaan asemalle, josta oli 15 kilometriä Peräseinäjoen Annalan kylään, eikä mitään kyytejä. Juoksin ja kävelin tämän matkan. Helpotti, kun pihalle tultuani näin pienen pojan päähän. Turvassa olivat pojat, Aimo ja Hannu mummonsa kanssa. Nähtyään minun kenkien hiertämät jalkani, ystävällinen emäntä Lempi Lammi laittoi saunan lämpiämään päivällä, koska tiesi minut saunan ystäväksi. Hyväilevä löyly ja puhdas vesi oli lääkettä kaksi viikkoa evakkotiellä taivaltaneelle karjapaimenelle.

Yön yli nukuttuani sain kyydin Sydänmaan asemalle, josta kävin junaan matkaten tiellä kulkemaan jääneitä vastaan. En tiennyt, ovatko saaneet eläimet junaan näiden päivien aikana, jotka viivyin tiedusteluretkelläni. Kaikilla asemilla juna seisoikauan. Ehdin tarkastella vastaantulevia härkävaunuja, jotka pysähtelivät usein. Erään oven raosta näin Esterin karpäsenpaskaisen naaman ja takana kurkisteli veljen emäntä Tyne. Sain kertoa heille ilouutisen: Katri - mummo ja pojat ovat päässeet tuttuun evakkokotiin, ei hätää. Nousin vaunuun. Pian juna vislasi ja alkoi raskaasti puuskutellen Seinäjoelle päin.

Joitakin päiviä jouduimme viettämään lehmien kanssa samassa vaunussa. Vihdoin saavuimme Sydänmaan asemalle. Kuormia alettiin purkaa. Eläimet pääsivät ulos. Rasittavan matkan jälkeen lehmien käveleminen oli kankeaa. Kävellä vain piti, kunnes kukin löysi oman sijaintipaikkansa.

Äiti : "No myökö päästii sin Peräseinäjoel lehmii kans, ni meil sanottii, jot tää sakki saap männä Lammii talloo, jot siel uotellaa. No, siel ol sauna lämmitetty ja ruokaa laitettu jo valmiiks ja kahvi keitetty. Meijät otettii nii hyväst vastaa, ko oltii jo enneki heil oltu talvsottaa karus. Mie muistelen, et se ol pyhäpäivä, ko tultii siihe Lammil".

Irja Lindberg : "Venäläiset "puukaasupommittajalentokoneet häiritsivät kesällä 1944 Humalaisissa sadonkorjuutöissä olevia. Ne hyrryitelivät laiskasti ja pudottelivat fosforipommeja, jotta olisivat paremmin kohdistaneet pomminsa. Eräänä yönä koneet pudottelivat pommejaan mm. Sikopääsaareen, jonka lähetyvillä Torhonjärvellä oli kalastajia. Samana yönä lähitienoille putosi kaikkiaan nelisenkymmentä pommia".

Evakot, me kaikki, kuka minnekin oli joutunut, toivuttuaan matkan rasituksista, alkoivat katsella, mistä tie kulkisi eteen päin. Olo tuntui aina tilapäiseltä. - Alettiin kysellä sukulaisia, naapureita, kyläläisiä. "Meinailtiin miss hyö kukkii lienööt". Toinen toiseltaan kyseltiin: "Tiiät sie miss hyö on?" Omassa mielessään kukin kokoili kyläläisiä yhteen. Haettiin tietoja asuinpaikoista. Käytiin mahdollisuuksien mukaan tapaamassa. Juuri kenelläkään ei ollut omaa autoa, ei hevostakaan. Yleisissä kulkuneuvoissa kuljettiin, vaihdettiin risteyspaikoissa autoja, odoteltiin monen tolpan juuressa, kunnes päästiin sukulaisen tai entisen naapurin luo. Oltiin yö tai kaksikin. Tavatessa ei ollut tarinasta puutetta. - Paikalliset ihmiset joskus sanoivat: evakot ovat aina jonnekin menossa.

Kuukausien ja vuosien vierieissä saatiin sukulaisten ja kyläläisten asuinpaikat mielissä kartoitetuiksi. - Mietittiin: "Siell on hyö, siell o hää, tääll ollaa myö". Hajalle heiteltyinä elettiin, mutta elävä pääjuuri sitoi kaikki kylämme ihmiset yhteen. Se pääjuuri oli yhteinen kaipaus, joka yllytti kokoontumaan. Kokoontukaamme! Onhan meidän lähes satavuotias nuorisoseuramme hengissä. Sen taholta kuuluu: "Kotisi ja maasi muista, sinne juuresi sitele" (J.H. Erkko). Kutsu alkoi kuulua ympäri Suomen kaikille kyläläisille. Ilokyyneleet silmissä kyläläiset alkoivat tavata toisiaan. Pitkienkin matkojen päästä tultiin

kokouksiin ja juhlatilaisuuksiin, joihin tulemisen tärkeimpänä syynä oli naapurien ja ystävien tapaaminen.

Kaleniuksen serkukset mummon hoivissa Peräseinäjoella. Ylär. vas. Aira, Rauni, Inkeri ja Jouko. Keskir. vas. Rauha, sylissä Kyllikki, Lilja pitelemässä Hannua ja mummon sylissä Aimo ja Elvi.

Suurin joukko meistä, jotka 60 - vuotta sitten evakoltaivalta taivalsivat, ovat nukkuneet pois tämän elämän melskeestä. Me, vielä jäljellä olevat, heidän kanssaan kulkeneet, olemme iloksemme nähneet, kuinka nuoremmat sukupolvet kaivavat juuriaan Karjalan mullasta ja tuntevat, että Karjala elää heissä. Karjala ja kotikylämme ei ole vain talo, sauna, joki, ranta, vaan se on mielissämme ja olemuksessamme soinnahtava viritys. Karjalan kansa on vuosisatojen aikana joutunut kokemaan: "Meidän pirtit ensi kokot, meidän aitat ensi verot, meidän naiset ensi kyynel" (J. Linnankoski).

Mummo, Eemil ja Tyne poikiensa kanssa muutti -45 Laitilan Kodjalaan Lallan taloon ja edelleen -46 Koskelle Tl, josta vapaaehtoisella kaupalla ostivat maata. Uutela-nimiseen paikkaan Hongiston kylään rakennettiin talo ja aluksi läävä olkipaaluista. Myöhemmin tietenkin oikein tiilinavetta.

Talo rakennettiin hirrestä. Hirttä olivat veistämässä ja rakentamassa Nuotilan Reino apulaisineen. Hannun kanssa monet kerrat seisoi vierellä seuraten hirsikertojen lisääntymistä. Reino kyseli ja jututti meitä. Me taas malttamattomina odottelimme, milloin pääsemme omaan kotiin. Marraskuussa -47 lopultakin koitti se hetki, kun muutimme vähine tavaroinemme Uutelaan. Kyllä se tuntui hyvältä. Öljylampun valossa asettelimme tavaroitamme paikoilleen. Koulukirjatkin omaan lipastoon laatikkoon, josta olisi hyvä ottaa aamulla lähtiessä. Äiti askareissaan läävässä, jossa hevosellakin oma pilttuunsa, isä sitä hoitelemassa. Seinähirret hohtivat uutuuttaan hämärässä valossa.

Alun perin 9,5 ha peltoala Uutela-nimisellä tilalla ei isää tyydyttänyt, vaan hän aloitteli lisämaan raivauksen nuoresta koivikosta. Ensiksi oli koivujen kaato ja karsiminen, johon mekin Hannun kanssa osallistuimme. Rangat karsittiin, oksat poltettiin ja kannot väännettiin maasta. Suuret kantokasat odottelivat kuivumista ja niistä hakattiin polttopuuta. Isä opetti meitä työntekoon, ei kovasti vaatimalla, vaan itse esimerkkiä näyttäen. Isän kovaa työntekoa häittäsi eräaseen aikaan myrkystruuma. Mieleeni on jäänyt vahvasti eräs sateinen syysilta, kun odotimme häntä peltoraiviolta kotiin. Lopulta näimme hänen kävelevän kahden kepin varassa hiljaa kotiin. Struuma aiheutti huimausta.

Isän täyttäessä kaksoisveljensä Uunon kanssa 50 vuotta, ehdotin äidilleni, että hommaisimme lipputangan. Olin nimittäin salaa ajatellut ostaa lahjaksi Suomen lipun. Se olisi 50-vuotislahja, mutta se olisi samalla myöskin kiitos ja huomionosoitus isän tekemästä työstä. Isä oli varsin liikuttunut saamastaan lahjasta.